

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

“Kadınca Olamayışlar Ya Da Bozbulanık”

Sözcük Sayısı: 3988

Kategori: 1

Araştırma Sorusu: Nezihe Meriç’ in *Bozbulanık* isimli öykü kitabında kadınların yaşadıkları toplumsal ve bireysel sorunlar toplumsal cinsiyet bağlamında ana karakterler üzerinden nasıl ele alınmıştır?

Mayıs 2025

İÇİNDEKİLER

I.GİRİŞ.....	2
II. KADININ YAŞADIĞI TOPLUMSAL SORUNLAR.....	5
II.A. KADINLARIN EĞİTİME ERİŞİMİNDE TOPLUMSAL ENGELLER.....	6
II.B. KADINLARIN EKONOMİK BAĞIMLILIĞI.....	8
II.C.TOPLUMUN KADINA DAYATTIĞI AHLAKİ DEĞERLER VE ROLLER.....	9
II.D. KÖY/ KENT UZAMINDA KADIN KİMLİĞİNİN FARKLILIKLARI	11
II.E. EVLİLİK VE KADIN	12
III. KADININ YAŞADIĞI BİREYSEL SORUNLAR	15
III.A. AİDİYETSİZLİK	15
III.B. YALNIZLIK	16
III.C. UMUTSUZLUK.....	17
III.D. YETERSİZLİK	17
III.E. ÇARESİZLİK	18
III.SONUÇ	20
IV. KAYNAKÇA	21

I.GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet kavramı tarih boyunca birçok toplumun sosyokültürel yapı unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. “Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak, kadınla erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanmasını, toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etme biçimini, onlara verdiği toplumsal rolleri anlatmak için kullanılan bir kavramdır.”. Toplumlarda bireyler, cinsiyet üzerinden kendilerine biçilen roller ile cinsiyetlerine bağlı olarak farklı durumlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu eşitsizlikçi durum ve olaylar Toplumsal cinsiyet rolleri kavramı ile tanımlanmaktadır.¹

Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin cinsiyetlerine bağlı olarak toplumda göstermeleri beklenen eylemleri kapsar. Örnek olarak kadınların daha şefkatli, duygusal, erkeklerin ise daha güçlü, koruyucu bireyler olmaları gerektiği bu rollerden birkaçıdır. Önceleri ev içi işlerle sınırlandırılmış kadın rollerinin, Türk edebiyatında işleniş, Tanzimat dönemiyle birlikte değişime uğramaya başlamıştır. Kadınların toplumdaki konumları; 19.yy’da Batı’da yaşanan Rönesans ve Fransız ihtilaliyle ön plana çıkan insan hakları, cumhuriyetin ilanı, Mustafa Kemal Atatürk’ün gerçekleştirdiği devrimler ile olumlu yönde değişime uğramıştır. Nezihe Meriç’in eleştiri getirdiği 1950’ler Türkiye’sinde ise, çok partili sisteme geçilen, köyden kente göçlerin arttığı ve İkinci Dünya Savaşı’nın sona erdiği dönemde, kadınların toplumdaki konumları da değişime uğramıştır.²

Nezihe Meriç, edebi eserlerinde kadın figürünün yaşadığı bireysel ve toplumsal sorunları, feminist eleştiri kuramı bağlamında ele alan bir yazardır. “Ona göre kadının, toplum içindeki konumu cinsiyetinden dolayı vardır. Kadınların cinsel özgürlüğü, eril dünyadaki istismarı,

¹ TOPLUMSAL CİNSİYET SOSYOLOJİSİ- T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO. 247
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ NO. s. 7

² Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu- Doç. Dr. İhsan Şerif KAYMAZ*

sömürölüşü ve ezilmişliğı de Nezihe Meriç'in hikâyeleriyle dillendirilmiş ve konu edilmeye başlanmışır.³ Yazar, “*Bozbulanık*” isimli öykü kitabında, 1950 yıllarında Türkiye’de kadınların baskıcı, ataerkil bir toplum yapısında yaşadıkları sorunları ve bu sorunların bireylerin duygularına yansıma biçimlerini ele almaktadır. Bu dönemde, erkek figürler; eve para getiren, ekonomik gücü elinde bulunduran, evlilikte baskın taraf olarak tanımlanmaktadır ve toplumda erkek egemen bakış açısı hâkimdir. Öykülerde, kadınların “sosyal yaşam”, “evlilik”, eğitim”, “ekonomi,” gibi alanlarda erkekler ile eşit konumlarda olmadıkları vurgulanmaktadır.

Öykülerin odağında bulunan kadın karakterler; genellikle suskun, bastırılmış ya da geleneksel rollerle sınırlandırılmış bireyler olarak dikkat çekmektedir. Eserde, kadınların yaşadıkları toplumsal sorunların yanı sıra; umutsuzluk, yalnızlık, yetersizlik, aidiyetsizlik ve çaresizlik gibi duyguları üzerinde durulmaktadır. *Bozbulanık* adlı öykü kitabı toplumsal bir sorun olan “cinsiyet eşitsizliğı” ni ele alırken, kadınların bu soruna karşı verdikleri tepkileri, toplumun bakış açısını, geleneksel düşünceleri eleştirerek kadının sesini duyurmayı amaçlayan bir eserdir. Öyküler, cinsiyet eşitsizliğı üzerinde dururken olayların kadın karakterlerin zihinlerine girerek anlatılması, kadınların yaşadıkları yoğun duyguların ele alınışı, eserin edebi sınırlarını genişleterek, feminist eleştiri kuramını desteklemektedir

Bu tez çalışmasında; Nezihe Meriç’ in “*Bozbulanık*” isimli öykü kitabında kadınların yaşadığı toplumsal ve bireysel sorunların, yazar tarafından ele alınış biçimleri incelenecektir. Çalışmada, toplumsal cinsiyet eşitsizliğı sorununa dikkat çekmek ve daha geniş bir perspektiften ele almak adına farklı öyküler ve alt başlıklar seçilmiştir. Tezde; “*Dünya’da Teknik Arıza*”, “*Boşlukta*

³ TEİS – nezihe meriç

Mavi”, *“Bozbulanık”*, *“Umudu Fakirin Ekmeği”*, *“Kurumak”*, *“Keklik Türküsü”* ve *“Dışarıklı”* olmak üzere sekiz öykü seçilmiştir. Bu tez çalışmasının birinci bölümünde; öykülerde kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle karşılaştıkları sorunlar, eğitime erişiminde toplumsal engeller, kadınların ekonomik bağımlılığı, toplumun kadına dayattığı ahlaki değerler ve roller, evlilik ve kadın, toplum içinde dul kadın figürü, köy/kent uzamlarındaki kadın kimliğinin farklılıkları sorunları belirlenmiştir. İkinci bölümünde ise; kadınların toplum içinde yaşadıkları sorunların yanı sıra, “toplumsal cinsiyet eşitsizliği” kavramının kadın karakterlerde yarattığı aidiyetsizlik, yalnızlık, umutsuzluk, yetersizlik duyguları üzerinde durulacaktır.

II. Kadının Yaşadığı Toplumsal Sorunlar

Bu bölümde, kadınların yaşadıkları toplumsal sorunlar; “Kadınların Eğitime Erişiminde Toplumsal Engeller”, “Kadınların Ekonomik Bağımlılığı”, “Toplumun Kadına Dayattığı Ahlaki

Değerler ve Roller”, “Köy/ Kent Uzmanında Kadın Kimliğinin Farklılıkları” ve “Evlilik ve Kadın” başlıklarında anlatılacaktır.

II.A. KADINLARIN EĞİTİME ERİŞİMİNDE TOPLUMSAL ENGELLER

Kadınlar, cumhuriyetin ilanından başlayarak, 1950’li yıllara kadar gerçekleştirilen cinsiyet eşitliğine dayanan eğitim ve karma eğitim gibi uygulamalardan tam olarak yararlanamamıştır. Bu uygulamalar ülkenin taşra bölgelerine ulaşamamış, şehirlerde daha etkili olmuştur. Toplumun, eğitimde cinsiyet ayrımına karşı geleneksel bakış açısı, mevcut sosyal düzenin devamlılığını sağlamıştır. 1950’li yıllara gelindiğinde, kadın ve erkek rollerinin ayrımı ciddi bir şekilde görülmeye başlanmıştır. 1948-1949 yılında eğitim alan kadın ve erkek oranı %45 iken, 1950 yılı sonrası düşüşe geçerek 1959-1960 arasında %33,80’e inmiştir.⁴

Nezihe Meriç’in “Bozbulanık” adlı öyküsünde “eğitimde cinsiyet eşitsizliği” öne çıkan toplumsal sorunlardan biridir. Bu öykü genel olarak iç dünyasında karmaşa ve bunalım hisseden bir kadını ana karakter olarak ele almaktadır. Yazar, öykü boyunca ana karakterin “yüksek bir çevre” içerisinde bulunduğunu, “Kolej, Dil Tarih, Hukuk, Edebiyat fakülteleri” (33-34) mezunları arasında olduğunu belirtmiştir. Öyküde öne çıkan “avukat bey” karakteri ise, yazarın eğitimde cinsiyet eşitsizliği sorunuyla ilgili yansıttığı karakterdir. Gözlemci bakış açısıyla yazılmış olan bu öykü, evine misafirliğe gelinmiş bir kadının iç monologlarıyla aktarılmaktadır. Karakterin içerisinde bulunduğu ortamdaki tüm kadınların eğitilmiş bireyler olmasına rağmen, öyküde öne çıkan karakter “avukat bey” dir. Öykünün büyük bir bölümünde yazar, bu karakterin mesleği, mesleğine bağlı davranışlarını vurgulanmakta, davranışlarını, mimiklerini, kıyafetlerini detaylarıyla betimlemektedir. “Avukat Bey” in “gri-sarı kravatı”, “ince bıyıkları”, “gözlerini

⁴ 1950’LERDE TÜRKİYE’DE KADININ SOSYAL STATÜSÜ- Elif Onur

kıсарak konuşması” betimlemeleri ile eğitimli ve kültürlü kadınların bulunduğu bir ortamda bile erkek figürünün mesleği ile ön planda bulunmasını, toplumun eğitim, meslek gibi kavramları erkek cinsiyetine daha yakın gördüğünü aktarmaktadır. Yazar, toplumsal eleştirileri yansıtmak için ana karakterin ruh halini “Sinsi, bulanık, iğrenç, terli, adi, sancılı...” (s.38) gibi sözcüklerle anlatarak, Bilge’nin içinde bulunduğu bunaltıcı psikolojik durumu vurgulamıştır. Öyküde iç monolog tekniğiyle, ana karakterin iç dünyasına dikkat çekilmiştir. “Ben niye böyleyim? Böyle oldum daha doğrusu”, (s.34) “Kendini hiçbir şey olarak duymamak durumudur bu bizimki.” (s.38) anlatım kesitiyle, karakterin iç bunalımı yansıtılmıştır. Bilinç akışı tekniğiyle, öykü boyunca sıkça tekrarlanan, “Ne, ne? Ne diyor bu?” (36) “Aşk! Aşk! Aşk! Allah aşkına!” (36) gibi ifadelerle karakterin zihnindeki düzensiz akış, duygu durumundaki karışıklık vurgulanmıştır.

“Dünya’da Teknik Arıza” adlı öyküde ana karakter “Nermin Hanım’dır. Öyküde, dönemin toplum yapısında kadına dayatılan rollerden biri olarak evlilik baskısı mevcuttur. Nermin Hanım’ın öyküde; “Öyle çok okumuş değildi. Ortaokulu bile bitirmemişti. Zaten hemen evlendirmişlerdi” (s. 15) cümleleri ile anlatılmıştır. Yazar, geriye dönüş tekniğini kullanarak, evliliğin kadınlar için eğitimden daha öncelikli olduğunu vurgulamıştır. Kadınlar, dönemin toplumunda eğitimsiz bırakılarak meslek sahibi olamamakta ve toplumda sadece “evli kadın” kimliği ile yer almamaktadır. Nermin Hanım’ın eğitimden yoksun bırakılarak erken yaşlarda evlendirilmesi, kocasıyla eşit şartlarda olmasını engellemektedir. Kadınların eğitimsiz olmaları, toplum içerisindeki statülerini etkileyerek, ekonomisini erkeğe bağımlı bir hale getirmektedir. Eserde yer alan bu öykü ile toplumdaki evlilik baskısının kadınların eğitime erişmesindeki etkenlerden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Öykülerde, kadın karakterler eğitimsiz bırakılmış, ekonomik ve sosyal alanlarda erkeklere bağımlı bireyler olarak yer almıştır.

II.B. KADINLARIN EKONOMİK BAĞIMLILIĞI

1950’li yıllarda kadınların ücretli çalıştırılmadıkları veya ücret düşüklüğü nedeniyle ekonomik bağımsızlıkları olmadıkları gözlemlenmektedir. Birçok öyküde kocasına ekonomik açıdan bağımlı kadın karakterlere yer verilmiştir. Bu ekonomik bağımlılık kadınların eğitimsiz bırakılarak bir meslek sahibi olmamaları nedeniyle ortaya çıkmaktadır.⁵

“Dünyada Teknik Arıza” adlı öykünün ana karakteri olan Nermin Hanım, kocasının artık hayatında olmayışıyla, çuval dikerek kendi gelirini elde etmeye çalışmaktadır. Öyküde sıkça dile getirilen “bir kocaya varmak” kullanımı ana karakter için “en kestirme yol” (s. 16) olarak ifade edilmektedir. “Evlenmek onun için sadece bu odadan, çuvallardan kurtulmak, çocukları okutup adam etmek olacaktı.” (17) ifadesiyle kadınların bu dönemde “evliliği” hayatlarındaki çaresizlere karşı bir çözüm yolu olarak görmeleri anlatılmaktadır. Kadınların eğitimsiz bırakılarak erken yaşlarda evlendirilmesi, ekonomik bağımlılığa neden olurken sosyal hayatlarını da sınırlamaktadır. Kadınlar için bir işe sahip olmak, sadece meslek sahibi olmayı değil aynı zamanda toplumda bir statü ve sosyal çevre sağlamaktadır. Dönemin Türkiye’inde evlilik kadınların tek kurtuluşu olarak görülerek, hayatları sadece bir evde ve ailesinin bakımından sorumlu olarak geçmektedir. Yazar, bilinç akışı ve iç monolog tekniği ile Nermin Hanım’ın “Günde elli tane dikilse, ayda... ama yüz kırk lira yettiğine göre... Öyleyse yüz kırkı doğrultmak için kaç tane?.. Ya da yirmibiri hesaplamalı. (13) cümlesinde; Nermin Hanım’ın tek başında toplumda var olma çabasını vurgulamaktadır. “Artık kadınlık, erkeklik düşünecek zaman geçmişti onun için” Öyküde kullanılan leitmotif tekniğiyle “makine kolu, makine, makine kolunu çevirmek” Nermin Hanım’ın içinde bulunduğu karamsar atmosferin, monoton yaşamın ve yapmak zorunda olduğu işinin bir

⁵ "Türkiye'de İşgücü Piyasasında Kadının Konumu (1950-1980)" Büşra Sağlık s.265

temsilidir. “Yer yer yırtılmış muşambaların üzerinde, karyolanın altında tozların uçuştüğünü, sürahinin, ampulün, aynanın, sinek pisliği ve toz içinde örtülerin kirli, perdelerin yıkanamayacak kadar eskimiş olduğunu görür...” (14) Yazar, Nermin Hanım’ın yaşadığı evin kötü şartlarını betimleme tekniği ile anlatarak, içinde bulunduğu ekonomik güçlüğü altını çizmiştir.

“Umudu Fakirin Ekmeği” öyküsü; kocasının hastalanması sonucunda bir kadın ile şerbetçi karakterinin diyalogları üzerine kurulmuştur. Yazar, kadının kendisini çaresiz bir halde yolun kenarında gören şerbetçi ile diyaloglarını aktarırken, ana karakter kadının ekonomik şartlarını, ekonomik bağımlılığını açıklayarak, kocasının hastalığından önce ihtiyaçlarını giderdiklerini, çocuklarını okutabildiklerini “O hastalanmadan önce gül gibi geçinip gidiyorlardı”, “hem de kızı okutuyorlardı” (42) cümleleri ile anlatmıştır. Öyküde kadın karakterin, şerbetçinin kendisine “Şöyle okullarda falan bir hademelik mademelik bulamadın mı?” sorusu üzerine verdiği “kimseleri tanımıyorum” yanıtı, dönemin toplumunda kadınların sosyal hayatta ne kadar geri planda kaldıklarını temsil etmektedir. Kadınlar dönemin toplumunda, eve para getiren erkeklere ekonomik olarak bağımlıdır. Yazar, “Başındaki çiçekli eşarbi ağarmış, rengini atmış siyah mantosunun etekleri tarazlanmıştı. Kızgın Ağustos güneşinin bütün ışığı diklemesine tepesine iniyor, lastik ayakkabılarının içinde, ayaklar terden, yorgunlukta karıncalanıyordu.” (40) cümleleri ile betimleyici anlatım tekniği kullanarak, ana kadın karakteri ve öykünün geçtiği atmosferi aktarmıştır. Öyküde, kadın karakterin kocasının hastalığı sonrası ekonomik açıdan yaşadığı zorluklar anlatılırken, kadınların ekonomik bağımlılığına dikkat çekmektedir.

II.C.TOPLUMUN KADINA DAYATTIĞI AHLAKİ DEĞERLER VE ROLLER

1950’li yıllarda “namus” toplum için önemli bir kavramdır. Bir kadının cinsel hayatı, davranışları, giyimi, erkeklere karşı tutumu gibi etkenlerin bir ailenin namusunu ve toplumdaki yerini belirleyeceği düşünülmektedir. Bu dönemin toplumunun sahip olduğu “namus” takıntısı

kadınları sosyal hayatta sınırlandıran bir etken olarak karşımıza. “Namus” bir ailenin ya da bir bireyin itibarı ile ilintili olarak ahlaki bütünlüğü içerse de ve farklı anlamlar taşıyabilse de erkek ve kadın açısından farklı yorumlanmaktadır. Erkek açısından namus genel olarak dürüstlük, işinde güvenilir olma ve ailesinin şerefini-iffetini koruma anlamında algılanırken, kadın için daha çok kadının “cinsel saflığı” üzerinden kurgulanmaktadır.⁶

Toplum tarafından kadınlara yüklenen roller, namus kavramı üzerinde sıkça durulan “*Dünya’da Teknik Arıza*” öyküsünde yer almaktadır. Ana karakter Nermin Hanım’ın, karakterin komşuları ve annesi tarafından öykü boyunca dile getirilen “namuslu kadın” figürü ile kadınlar üzerindeki baskı anlatılmaktadır. Toplumda Nermin Hanım’ın bu algı ile yaşadığı duygu durumları aktarılmaktadır. Yazar, namus kavramının dönemin kadınları üzerinde kurduğu baskıyı diyaloglar, iç monologlar ve sözcük tekrarlarıyla okuyucuya sunmuştur. Nermin Hanım’ın annesinin “Namusuyla oturana ekmek yok bu dönemde. “Namus, namus, namus..., Şu namus dedikleri neydi ki acaba?” (13) cümlelerinde geçen namus kelimesinin sıkça tekrarı ile dönemin toplumunda bir kadının namusunun evlilik ve kocaya bağlılık ile gösterebileceği aktarılmıştır. Nermin Hanım, komşularına göre, evlendirilirse namusuna kavuşabilecekti. Yazar, dönemin toplumunda kadınlara dayatılan namus kavramına ve namus kavramının kadınların hayatındaki büyük etkisine dikkat çekmektedir. “Dünya, özek çivisi oynadığı günden beri hem kendi çevresinde hem güneşin çevresinde bozuk düzen olarak fırlıyorlarmış diyorlar.” (13) Yazar, bu ifadeyle toplumun yozlaşmış ahlak değerlerine dikkat çekmektedir. “Erkek isterim karşımda ben. Tut kolundan, ulan sen bizim namusumuzla mı oynuyorsun, gitmeyeceksin ayağını kırarım, de.” (19) Komşuların Nermin Hanım’ın arkasından gerçekleştirdikleri diyaloglar ile, namusun erkek tarafından sahip çıkılması gereken bir kavram olduğuna dikkat çekilmiştir. Sadece erkeğin kadına yaptığı bir ayrımcılık değil, kadının kadına karşı kurduğu baskı da mevcuttur. Tüm topluma yayılmış bir değer

⁶ Türkiye’de Üniversite Öğrencilerinin Kadına İlişkin “Namus” Algısı- Elif GÜRSOY, Hediye ARSLAN ÖZKAN s.149

algısı olan “namus” kavramı; kadınların düşüncelerini, isteklerini ve özgürlüklerini sınırlayan çok önemli bir etkidir.

II.D. KÖY/ KENT UZAMINDA KADIN KİMLİĞİNİN FARKLILIKLARI

Köydeki yaşayan insanların günlük yaşamı, kentteki yaşayanlardan oldukça farklıdır. Köyde kadınlar çoğunlukla ev işlerinden sorumluyken, kentlerde kadınlar eğitim alarak bir meslek sahibi olabilmektedirler. Bir toplumda kadınların sosyal statüleri ve rolleri, zamansal ve mekânsal çeşitlilik göstermektedir. Köy/ kent uzamlarındaki kadın figürünün farklılığı da bu çeşitliliğin bir yansımasıdır.⁷ Dönemin Türkiye’inde kırsal bölgelerden kente göç yaşanmaktadır. Gelişen sanayi ve iş olanaklarıyla kentte oluşan yaşamın, köydeki yaşam standartlarından farklı olduğu göze çarpmaktadır. Köylerde feodal sistemin bir getirisi olan ataerkil toplum yapısı, kadın hayatını sosyal açıdan baskılayan bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Boşlukta Mavi” öyküsünde ana karakter olarak yetim ve öksüz bir kız çocuğu karşımıza çıkmaktadır. Bir köy ağası olan dayısı tarafından masrafları karşılanan bir karakter, yaşamını şehirde sürerken öyküde uzam dayısının yanı, köy evidir. Bu öyküde yazarın vurgulamak istediği sorunlardan biri de köy ve kentte eşit olmayan eğitim şartları ile toplumun eğitime karşı cinsiyetçi algısıdır. Köydeki kadınlar ev işlerinden sorumluyken, kentten gelen” kız” karakteri “Hacı Bey’in İstanbullarda, büyük okullarda okuttuğu...” (s. 23) bir karakter olarak tanımlanmaktadır. Karakterin eğitilmiş oluşu, bulunduğu taşra evindeki diğer kadınlardan kendisini ayıran önemli bir durumdur.

⁷ 202Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 186-206)

Akrabalarının “Sen boşla o kitapları neyi, bak hele solucana dönmüşsün. Bu kış gel seni gözlemeyle, kaymakla bir besleyeyim” (s. 23) ifadeleri ile köy uzamında eğitimsiz bırakılan kadınların eğitime bakış açıları vurgulamaktadır. Öyküde mekân tasviri yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Köydeki kadınlar, “ateş yakıyor, kazan kaynatıyor, kuyudan tulumbadan su çekiyor, hamur açıyor, dört dönüyorlardı” (s. 22) cümleleri ile aktarılırken ana karakter ise çevresindeki kadınlar tarafından gerçekleştirilen eylemleri yerine getirmeyerek, toplumun kendisine yüklediği rollere karşı gelmektedir. “Anne-babasına ait o zehirlenmiş ölü kokusunu kuvvetle duyuyor, içinde korkudan, acıdan karışık bir bulantı kabarıyor.” (26) cümleleri ile kadının köyde yaşadığı duygu durumunun bedensel yansımaları ifade edilmektedir. Yazarın “ölü, korku, bulantı” gibi sözcük seçimleri, okuyucuya, ana karakterin bulunduğu atmosferi ve duygu durumunu daha derin bir şekilde aktarmaktadır. “Bir haftalık gelin Esma bile- ateş yakıyor, kazan kaynatıyor, kuyudan tulumbadan su çekiyor, hamur açıyor, dört dönüyorlardı” alıntısıyla köydeki kadın figürlerin ev işlerine olan yatkınlığı aktarılırken, şehirli kız ana karakterinin bu işlere olan uzaklığı “mutbak kapısının önünde bir yer iskemlesine oturmuş, onları seyrediyordu” ve “Sen boşla o kitapları neyi, bak hele solucana dönmüşsün” (24) ifadeleriyle belirtilmiştir.

Öyküde yer verilen kadın karakterler, dönemin toplumunda köy uzamındaki kadınların sosyal konumunun birer simgesidir. Kadınlar köylerde erken yaşlarda evlendirilmekte ve ev işlerinin tüm sorumluluklarını üstlenmekte, toplum kadınları eğitimden yoksun bırakırken eğitimi erkek cinsiyetiyle bağdaştırmaktadır.

II.E. EVLİLİK VE KADIN

Dönemin toplumunda kadınlar, sadece ev işleri yapmak ve çocuk doğurmak amacıyla evlenen bireyler olarak yer almaktadırlar. Eserdeki öykülerde evlilik, duygusal bir bağılıktan çok toplumun bireylere dayattığı bir kurum ve zorunlu yürütülen bir beraberliktir.

“Yaşam onun için eğlencelerle doluydu. Terbiyeli düğün çorbası pişirivermek. İnce uzun, zeytin yağlı dolmalar sarmak, kış boyunca soba tahtasını tertemiz silmek, kapının tokmaklarını uvup parlatmak, Cemil beye taze bezelye pişirmek. Cemil Bey’ e sıcacık fanililer örmek, torunlarını sevmek, damatlara içermek, her şeye maviş maviş gülügülüvermek...” (87)

Bu satırlar ile, “Kurumak” isimli öyküde yazar, ana karakter olan Bilge’ nin komşusu Safinaz Hanım ve Cemil Bey’in evliliklerini anlatmaktadır. Yazar, ana karakter Bilge’nin “İşte bu” diyerek “yaşamın felsefesi” (87) ni ironi yöntemi ile tanımlayışını aktarırken, kadınların evlilikteki rollerinin Bilge’ye ne kadar uzak olduğunu vurgulamaktadır. Öyküde, Bilge ana karakteri, kendisine heyecan vermediğini hissettiği bir ilişkinin içerisinde olmasına rağmen evlenmek üzeredir. Aradığı hayatın ve ilişkinin kendisine uymadığını düşünse de huzurlu bir hayat için nişanlısı “Macit” ile evlenmesi gerektiğini düşünmektedir. “Evi, çiçekleri, işlemeli keten örgüleri olacaktı. Birkaç tane de çocuğu olurdu. Kışlar, yazlar gelip geçerci...” (84) cümleleri ile Bilge karakteri aslında “Kurumak” olarak adlandırdığı bu evliliği gerçekleştirmeyi, toplumun geneline uymak, huzuru bulmak adına yapmak zorunda olduğunu hissetmektedir. Dönemin toplumunda kadınların “iyi” bir hayat yaşamak için erkek bir figüre ihtiyaç duydukları düşüncesi hakimdir. Yazar, ana karakteri evlilik öncesinde bir çiçeğe benzetmektedir. Bu çiçeğin kuruması metaforu ise kadının istemediği bir evlilik sonucu yaşayacağı duygu durumudur. “Ben her şeye içim kuruyorum anlıyor musun? Bu, örneğin salçanın kuruması gibi değil.” (86) bu iç monolog tekniğiyle Bilge karakterinin daha önce “canlı” olarak tanımlanan karakterinin, gerçekleştireceği evlilikle beraber kuruyacağını hissetmesi vurgulanmaktadır.

“Keklik Türküsü” adlı öyküde ana karakter “Oya” karakteridir. Öyküde Oya’nın annesi tarafından bir erkek ile evlendirilmeye ikna edilmesi süreci anlatılmaktadır. Yazar; ana karakterin çevresinde bulunan kadınların “Koca ekmeği meydan ekmeği yavrum, diyordu. Sen de vaktiyyen yuvanı bil”, “Var bir kocaya da gelip evinde kahve içelim.” (91) gibi ifadeleriyle, bir kadının rahat bir yaşam sürebilmesi için evliliği bir zorunluluk olarak gördüğünü vurgulamaktadır. Oya başka bir erkeğe aşık, tanımadığı biriyle evlenmeyi saçma bulan ve buna itiraz eden bir karakter iken yakın çevresi kendisini sadece daha rahat bir hayat için evliliğe zorlamaktadır. “Sen de vaktinle yuvanı bil. Annen senin fenalığın için söylemiyor ki.” (92) ile kadının toplum içindeki yeri, geleneksel aile baskısı ve evlilik kurumuna dair zorunluluklar aktarılmaktadır. “Kırlangıçlar gelir geçer, ancak o zaman gökyüzü bir baştan bir başa, çepçevre, sonsuz derinliğinden baş dönerek seyredilebilir.” (95) cümlelerinde yazar, Oya’nın hislerini aktarırken kullandığı romantizm tekniği ile ana karakterin duygularının derinliğini belirtmektedir. Öykü boyunca kullanılan yalın dil, Oya karakterinin duygularının aktarımı sırasında değişime uğramıştır. Oya’nın âşık olduğu erkek karakter betimlenirken anlatım yapısının romantikleşmesi, kadınların romantik hislerinin bastırılmasını sembolize etmektedir.

Toplum, genellikle kocasını kaybetmiş veya boşanmış bir kadın ile karısını kaybetmiş veya boşanmış bir erkeğe aynı bakış açısına sahip değildir. Kocasını kaybetmiş bir kadın toplum tarafından “yarım” veya “eksik” görülmektedir. Dönemin toplumsal yapısında erkekler eve para getiren bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır ve dolayısıyla kadınlar üstünde otorite sahipleridir, kadınlar sadece ev işlerinden sorumludurlar. Bu eşitliksizlik, kadınların hem evlilik öncesi hem de evlilik sonrası yaşamlarını, toplumda varoluş şekillerini ve toplumda sahip oldukları statüyü etkilemektedir.

“*Dünya’da Teknik Arıza*” öyküsünde bu sorunun üzerinden yansıtıldığı karakter, ana karakter olan Nermin Hanım’dır. Yazar bu toplumsal sorunu, Nermin Hanım’ın apartmanındaki komşularının diyaloglarıyla okuyucuya sunmuştur. Komşular, Nermin Hanım’ı dul olmaktan “kurtarmak” için bir kocaya “vardırmak” amacıyla planlar yapmaktadır. “Hasan Bey’e pervane olur, çocukları okula verir... (16)” ifadeleriyle Nermin Hanım’ın ve ailesinin hayatının yalnızca bir koca figürü ile kurtarılabileceği aktarılmaktadır. “Dullarla ilgili açık, saçık şakalar yaparlardı.” (17) “Aman aman gençsin; aman aman dulsun... Dulun adı büyük, dulun adı büyük” cümlelerinde dul kadın kimliğine toplumun aşağılayıcı bakış açısı vurgulanmıştır.

III. KADININ YAŞADIĞI BİREYSEL SORUNLAR

III.A. AİDİYETSİZLİK

“Boşlukta Mavi” başlıklı öyküde, ana karakter olan genç kız kendisini bulunduğu uzama ait hissetmemektedir. “Tüm bunlara karşın, bir şey eksikti bu evde..., Bu eşyalar, odalarla en ufak bir ilgisi yoktu. Hiçbirini sevmiyordu. Bunlar onun değildi.” (25) cümleleriyle ana karakter, çocukluğunun geçtiği bu evdeki eşyalara, odalara hatta kendi ailesine karşı bile kendisini yabancı hissetmektedir. Karakterin, bulunduğu evde bir sürü çalışan veya akrabası olmasına rağmen öyküde, ismi geçen tek karakter dayısıdır. “Hacı Beyin evi, Hacı Beyin bağı, Hacı Beyin atları dendi de başka denmezdi zaten- Hacı Beyin karıları, kızları, gelinleri.” Ve “Belki evet, dayısıgil, dayısıgilin yeri yurdu ne de olsa” (26) Yazar bu ifadeler ile dönemin taşra kesiminde erkek figürün egemenliğini yansıtmaktadır. Genç kızın bulunduğu uzama aidiyetsizlik hissini arttıran bir etken de bu durumdur. Bulunduğu “taşra ev” büyük odalarına, çiçeklerine, gösterişli dekorlarına, kalabalık nüfusuna, içinde bulunduğu doğasına karşın ana karaktere “sevilmemiş” ve “donuk” hissettirmektedir. Ana karakter, evde bulunan eşyaları hatta insanları sadece oraya konulmak için

getirilmiş, sevgi ve sempatiden uzak eşyalar, ilişkiler ve boğucu bir düzen olarak görmektedir. Şehirde, karakterin “üç metrekairelik” odası, “kalabalık”, “ışıklı büyük vitrinler”, ve “ufak porsiyonlar” (s. 25) ile kendisini daha huzurlu hissettirmektedir. Karakter, çektiği doğa özlemini bile odasına astığı tablolar ile giderirken, “okyanusun sesini, bozkırların yalnızlığını, derede yıkanan iki küçük oğlanın kahkahalarını odasına getirivermişti” (26) ifadesiyle yazar, genç kızın köyde özlemini çekeceği doğayı, kentte hissetmek için bulduğu çözümü aktarmaktadır.

III.B. YALNIZLIK

taşradaki evde kendisini yalnız hissetmektedir. Bu yalnızlık hissi, “Birden, büyük bir sessizlik içinde buldu kendini” (25) cümlesiyle aktarılmaktadır. Ana karakterin hissettiği yalnızlığın sebebi, öyküde yer verilen köy/ kent ayrımının kadın figürünün iç dünyasına bir yansımasıdır.

“Tutunacak hiçbir yeri olmayan bir boşlun içindeydi sanki. Ansızın, olduğu yerde sallandı. O kokuyu- onu- duyacaktı yine. Sapsarı olarak-imdat beklercesine- çevresine bakındı ve boğazı kuruyuverdi. Zaman zaman -böyle ne istediğini şaşırdığı zamanlarda- annesiyle babasına ait o zehirlenmiş ölü kokusunu kuvvetle duyuyor, içinde korkudan, acıdan karışık bir bulantı kabarıyor; düşünme gücünü kaybederek kalakalıyordu.” (26) cümleleri ile yazar bilinç akışı tekniğiyle ana karakterin düşüncelerini devamlı bir şekilde okuyucuya aktarılmıştır.

“Kurumak” öyküsünde Bilge karakteri, toplumun kendisine dayattığı rollerle, bu rollere uygun davranan toplumun genelinin dışında kalmış yalnızlık duygusu içerisinde. “Oysa Bilge kendini, zamanın mekânın, evi, kocası, çocuğu gibi şeylerin içinde eritemiyordu.” (86) cümlesiyle, Bilgenin diğer kadınlardan farklılığı vurgulanmıştır. Bilge, yemek yapmak ve çocuk bakmak gibi toplumun kadınlara yüklediği rollerle kendisini sınırlandırmak istememektedir. Bilge’nin toplumun genelinden farklı düşüncelere sahip olması hissettiği yalnızlığın bir sebebidir.

III.C. UMUTSUZLUK

“Dünya’da Teknik Arıza” öyküsünde, yazar kelime seçimleriyle kadının içinde bulunduğu yoğun ümitsizlik hissini vurgulanmaktadır. Öyküde sıkça tekrarlanan “Makine kolu,” teknik arıza” kelimeleri aslında yazarın, karakterin içerisinde bulunduğu topluma bir eleştirisidir. Başlıkta yer verilen “Teknik Arıza” kavramı, toplumun yozlaşmış geleneksel düşüncelerini temsil etmektedir. Bu düşünceler içerisinde sıkışmış ana karakter Nermin Hanım, ümitsizlik hissetmektedir. “Gelgelelim Nermin Hanım, bir türlü alışamadığı parasızlık, dulluk, geçim sıkıntısı içinde, bir acıdan geçip acılaşma ve artık hiçbir acı duymama haliyle...” (14) cümlesiyle Nermin Hanım, yaşadığı tüm bu sıkıntılara alışmış bir durumdadır. “Nermin Hanım için yaşam artık dayanamadığı bu ışıkla, her yana kılları dökülen, kaşındıran, boğaza kaçıp gıcık yapan çuvalların, kirlimsi bej rengi arasında bir şey.” (14) Yazar, bu ifade ile Nermin Hanım’ ın yaşamını, kirlimsi bej, kılları dökülen, kaşındıran bir çuvala benzetmektedir. “Aşağıda renkli ışıklı sokakları, insanları ile kent ve yaşam var. Ama, o dirim Nermin Hanıma, bu balkondan yukarı çıkamazmış gibi geliyor.” (14) Bu cümlede Nermin Hanım’ın ulaşamadığı ifade edilen renkli ve ışıklı sokaklar, kendisinin uzak kaldığı sosyal hayatı sembolize etmektedir. Nermin Hanım’ın “Günde elli tane dikilse, ayda... ama yüz kırk lira yettiğine göre... Öyleyse yüz kırkı doğrultmak için kaç tane?.. Ya da yirmibiri hesaplamalı.” (s. 13) cümleleri içerisinde bulunduğu ekonomik durumun duygu durumuna etkisidir. Yazar, retorik sorular ile Nermin Hanım’ın tek başına toplumda var olma çabasını vurgulamaktadır.

III.D. YETERSİZLİK

“Bozbulanık” öyküsünde yetersizlik hissi, ana karakter Bilge’nin annesinin kendisini başka bir kadınla kıyaslayışının anlatılımlıyla dikkat çekmektedir. Yazar, “Madam Luiz ki!... Annem onunla boy ölçüşemeyeceğini biliyordu.” (34) cümlesiyle, anne karakteri, hissettiği yetersizliği kabul etmiş durumdadır. Kadınlar, erkeklere olan ekonomik bağımlılıkları ve toplumun genel yargıları

nedeniyle toplumda tek başlarına yeterli konumda değillerdir. Öyküde, baba karakterinin açık bir şekilde Madam Luiz ile bir ilişki yaşamasına anne karakteri ses çıkarmamaktadır. Yetersizlik hissi kadının yaşadıklarını kabullenmesini ve sesiz kalmasını zorunlu kılmıştır.

“*Dışarıklı*” öyküsünde ana karakter kadının, kocasının daha fazla para kazanmaya başlaması ile yükselen standartlara ulaşmaya çalışması ve çevresinde bulunan bir karakter ile kendini kıyaslamasını anlatılmaktadır. “Tıpkı karşıki subayın karısı gibi. Bakalım olacak mıydı?” (99) cümlesiyle kadınların statülerinin yalnızca kocaları üzerinden değerlendirilmesi ironi tekniğiyle verilmiştir. Öyküde ana karakter, toplumda yalnızca kocası ile var olması sebebiyle kendisini fiziksel açıdan beğendirmeye, başka kadınlara benzetme çabasıdadır. “Çünkü berberin yaptığı saç hiç de karşıki subayın karısınıninkine benzememişti.” (100) Cümlesiyle yazar, ana karakterin yetersizlik hissini aktarmaktadır.

“*Dünya’da Teknik Arıza*” öyküsünde Nermin Hanım’ın kendisine “sende bu kabiliyetsizlik varken”, (16) “Adi fabrika kızı’nın kocası için gençlik, neşe, değişiklik, yaşam demek olduğunu anlıyordu”. (16) cümlesiyle öyküdeki kadın karakter, kocasının kendisini terk etmesinde kendisini haksız görmekte, kocasının kendisinden daha genç ve güzel bulduğu kadın ile kendisini kıyaslamakta, aldatılmış olmasına rağmen kendini suçlamaktadır.

III.E. ÇARESİZLİK

“Umudu, Fakirin Ekmeği” adlı öyküde, kocasının hastalanması sonrası, yaşamını sürdürmesi zorlaşan ana karakter kadının umutsuzluğu “hiçbir şey umut etmeden... Hiçbir düşe kapılmazdı” (40) cümlesi ile açıklanmaktadır. Yazar, öykünün başlığı ile öykü boyunca dikkat çekmeyi amaçladığı ekonominin yarattığı çaresizliği vurgulamıştır. Öyküde zor ekonomik şartlara sahip

kadın karakterin, umut etmekten başka bir çaresi bulunmadığı öykünün başlığı ile vurgulanmıştır. Başlıkta kullanılan “Ekmek fakirin umududur” deyimini öyküde, çaresizliği sembolize eder.

Öykülerde kadınların kendilerini yetersiz hissetmelerinin sebebi, toplumda tek başına bir birey olarak var olamamalarıdır. Hayatları boyunca bir erkek figüre bağımlı olmaları, kendilerini topluma ya da kocalarına beğendirme arzusu, kendi kendilerine yetememe durumları ile açıklanmıştır.

1950’ler, Türkiye’ nin toplumsal ve siyasal değişimlerin hız kazandığı bir dönemdir. Ancak bu değişimler, kadınların toplum içindeki yerini tam anlamıyla dönüştürememiş, toplumsal cinsiyet eşitsizliği büyük ölçüde devam etmiştir. Kadınlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle bireysel ve toplumsal sorunlar yaşamaktadırlardır.

III.SONUÇ

Nezihe Meriç “*Bozbulanık*” adlı öykü kitabında, kadınların “toplumsal cinsiyet eşitsizliği” kavramıyla yaşadıkları bireysel ve toplumsal sorunları ele almıştır. Yazar, kadınların 1950’li yılların Türkiye’inde hâkim olan cinsiyetçi algıların kadına yüklediği rollere, kadınların ataerkil toplum yapısında maruz kaldığı baskılara ve toplum baskısının kadınların iç dünyasında yarattığı ağır duygulara yer vermiştir.

Çalışmada; öykülerde üzerinde durulan yetersiz eğitim, kadınların ekonomik bağımlılığı, cinsiyet rolleriyle kendilerine yüklenen ahlaki değerler, evlilikte yaşadıkları sorunlar ve bu sorunların yol açtığı yetersizlik, aidiyetsizlik, yalnızlık, umutsuzluk ve çaresizlik hislerinin yazar tarafından ele alınış biçimi aktarılmıştır. Nezihe Meriç, kadınların toplumda yaşadıkları sorunlara, bireysel bir bakış açısı getirerek, öykülerde kadınların iç dünyalarına yer vermesi aslında toplumsal bir eleştiri amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Yazar tarafından kullanılan edebi tercihler, eleştirilen toplumsal probleme edebi derinlik kazandırmıştır. Öykülerde iç monolog, sembolizm, betimleme, kelime seçimi, geriye dönüş, bilinç akışı teknikleri kullanılmıştır. Olay örgüsünün dışına çıkarak, kadınların düşüncelerine, var olma çabalarına dikkat çeken Meriç, izlenimlere, düşüncelere, anılara ve çağrışımlara yer vermiştir. İç konuşmalara dayalı kurgu, doğal bir dil ile ifadeler sağlanmıştır. Bilinç akışı tekniğine yer verilen bölümlerde, kadınların iç dünyaları yansıtılırken, kesik, kopuk duygu durumları ve düşünceleri belirtilmiştir. Tek bir kadın figürü çerçevesinden çıkarak, şehirli, taşralı, eğitilmiş, eğitimsiz birçok kadın karakteri kurgulanması ile birçok farklı karakter üzerinden toplumsal sorunların farklı

yansımaları görülmektedir. Toplumun gölgesinde, kendini gerçekleştirememiş birçok kadına yer verilen öyküler; evlilik, evlilik sorunları, aldatma, eğitim, ekonomi temalarının beraberinde aşk, mutsuzluk, nostalji gibi temalara da yer verilerek toplumsal sorunların bireysel yansımaları dikkat çekmektedir.

IV. KAYNAKÇA

- Gürsoy, Eylem, and Hediye Arslan Özkan. “Türkiye’de Üniversite Öğrencilerinin Kadına İlişkin ‘Namus’ Algısı.” *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, vol. 5, no. 3, 2014, p. 149.
- Kaymaz, İlknur Şirin. *Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu*. 2010.
- Meriç, Nezihe. *Toplu Öyküler I: Bozbulanık*. 2023.
- Onur, Elif. *1950’lerde Türkiye’de Kadının Sosyal Statüsü*. 2019. Master’s thesis, Bilecik Şeyh Edebali University.
- *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Anadolu University, 2019, Anadolu Üniversitesi Yayınları, no. 247, Açıköğretim Fakültesi, no. 7.
- Uğur, S. B., and A. Çiçekli. *Boşanmış Olmak: Kadınlara Yönelik Damga ve Ön Yargıları Ekşi Sözlük Paylaşımları Üzerinden Okumak*. 2023.